

Krédito

Azərbaycan milli kitabxanası

Müstəqil ictimai-siyasi, publisistik qəzet

№ 42 (1172) 30 noyabr 2023-cü il

Qiyməti 1 manat

Qəzet 1999-cu ilin oktyabrından çıxır

AŞIQ ƏLƏSGƏR İRSİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ TARİXİNDƏN

Qudrat UMUDOV,
ADPU, Ədəbiyyat kafedrası
dos., f.ü.f.d.

Uzun bir ömür yaşamış böyük söz sənətkarının zəngin yaradıcılığı janr, forma və məzmun baxımından rəngarəng və çoxşaxəli olmaqla hələ XIX əsrin ortalarında diqqəti özünə cəlb etməyə başlamışdır. Bir müddət Tiflisdə və Azərbaycanda yaşamış (1846-1851-ci illər) rus şairi Y.P.Polonski milli folklorumuz, o cümlədən aşıq yaradıcılığı ilə maraqlanmış, dövrü mətbuatda bu xüsusda yazılar dərc etdirmişdir. 1851-ci ildə "Kavkaz" qəzetində çap etdirdiyi məqalələrin birində (1) rus şairi, gənc Ələsgərdən danışmış, "onun səsinə, sazına, mahnisinə heyran olduğunu bildirmişdir". 30 yaşlı Ələsgərin söylədiyi "Əsli və Kərim" dastanı şair və müterəqqi görüşlü rus ziyahısı heyran qoymuşdur. Sonrakı onilliklərdə Ələsgər bir ustad sənətkar kimi Qafqaz və Şərqi Anadolunun sənət camiasında məşhur olmasına baxmayaraq, araşdırıcı və toplayıcıların diqqətindən kənar qalmışdır. Görkəmli Azərbaycan folklorşünası M.Təhməsin Ələsgərdən bəhs edərkən yazırdı: "Vaxtında yazıya alınmadığı üçün əksər nümunələri unudulmuş olan bu zəngin xəzinədən indi bizə ancaq beş min misra şeir qalmışdır ki, bunların da yaranma tarixləri dəqiq şəkildə məlum deyildir".

Aşıq Ələsgər irsinin ardıcıl toplanması, nəşri və öyrənilməsi Sovet dövründə, daha dəqiq, 1920-ci illərin sonlarında başlamışdır. Elm və mədəniyyətimizə ustadla bağlı ilk xeyirxah və əvəzsiz xidməti folklorçu Hümmət Əlizadə göstərmişdir. H.Əlizadə aşıqla bağlı nəşrlərindəki qeydlərində bildirdi ki, Aşıq Ələsgər hələ həyatda ikən onun şeirlərini bir yerə toplamaq fikrində olmuşdur. Lakin zamanında bunu edə bilmədiyi üçün ustadın yaradıcılığı çox böyük itkilərə məruz qalmışdır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Hümmət Əlizadədən qabaq ustadın ölümünə az qalmış Əli Şəmşülcədid Ələsgər haqqında yığcam bir məqalə dərc etdirmişdir (3, səh.4) Ələsgərin vəfatından bir il sonra isə 1927-ci ildə "Yeni kənd" jurnalında (№3) sənətkarın iki şeiri - ilk mətbu əsərləri - "Dağlar" və "Bizim dağlar" şeirləri çap olunur.

H.Əlizadənin sənətkarın irsini ardıcıl şəkildə üzə çıxarıb çap etdirməsi işi 20-ci illərin sonlarında başlayır. Folklorşünas toplayıb tərtib etdiyi "Azərbaycan aşıqları" (5) adlı ikicildliyin birinci cildinə "Göycəli Aşıq Ələsgər" (səh.11) başlıqlı tərcümeyi-hal xarakterli qısa məlumat və ustadın bir sıra şeirləri - iki deyişmə - Aşıq Ələsgərlə Aşıq Söyünün və Ələsgərlə Həcər xanımın deyişmələri; "Dağlar" qoşması, bir gözəlləmə, bir təcnis, bir doqdaqdöyməz və ya zərxətayi təcnis (səh. 11-30) və s. daxil etmişdi. Folklorçu nəşrin II cildinə isə aşığın daha 14 populyar şeirini əlavə etmişdir.

Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi mövqeyə malik Aşıq Ələsgərin irsini bir bütöv halında xalqa çatdırmaq təşəbbüsü də H.Əlizadənin adı ilə bağlıdır. Hələ uşaq yaşlarından Ələsgər şeirinin seyrinə düşmüş Hümmət folklorumuzu toplamağa başladığı gündən ustadın poeziyasına xüsusi bir məhəbbətlə yanaşmış, özünün dediyi kimi, el şairinin şeirlərini 10 ilə yaxın müddət ərzində arayıb, toplayıb yazıya aldıqdan sonra ayrıca kitab kimi üç dəfə: 1934, 1935 və 1937-ci illərdə - nəşr etdirmişdir. Hümmət ustadın əsərlərini mətbuatda da dərc etdirirdi. O, toplularda qədər aşığın ümumən qırxa yaxın şeirini çap etdirmişdi.

"Aşıq Ələsgər" kitabları nəşrdən-nəşrə təkmilləşir, həcmi, şeirlərin sayı baxımından yenilənirdi. Bu barədə M.Təhməsin sonralar yazırdı: "Bu nəşrləri tutuşdurduqda aydın görünür ki, yorulmaq, bezmək, doymaq bilməyən toplayıcı öz irsini nəşrdən-nəşrə təkmilləşdirmiş, qoşmaları daha da dəqiqləşdirmiş, onları əsl həqiqətə yaxınlaşdırmağa çalışmışdır" (6).

H.Əlizadənin milli folklorşünaslığımıza, habelə mədəniyyətimizə göstərdiyi xidmət misilsizdir. Onun əməyi sayəsində, Ələsgərdən başqa Hüseyin Bozalqanlı və Aşıq Əsədin də fərdi topluları 30-cu illərin ortalarında işıq üzü gördü. Bir folklorçu kimi Hümmətin ən böyük xidmətlərindən biri - iki cilddən ibarət ard-arda iki dəfə çap etdirdiyi geniş həcmli "Aşıqlar" kitabı idi. Birinci cildi 1935, ikinci cild isə 1936-cı ildə çapdan çıxan kitab çox böyük populyarlıq qazanır. Xalq kütləsinin istəyi ilə, növbəti illərdə daha böyük tirajla (1937 və 38-ci illərdə) nəşr edilən ikicildlikdə yüzə yaxın Azərbaycan aşığının müxtəlif məzmunlu şeirləri toplanmışdır.

İlk təcrübələr olduğu üçün, o dövrün, o cümlədən Hümmət Əlizadənin də nəşrləri qüsuruz olmurdu. Lakin folklorşünas növbəti nəşrdə qüsurları aradan qaldırmağa, səhv olanları düzəltməyə çalışırdı. Bunun da səbəbi o idi ki, şeirlər və sənətkarlar haqqında məlumat dəqiq mənbələrdən deyil, ağızlardan, aşıqlarla bağlı dastanlardan götürülürdü. Məsələn, belə bir fakta baxaq: "Azərbaycan aşıqları"nın 1929-cu il nəşrində (I kitab) - Aşıq Ələsgərin 1921-ci ildə 60-70 yaşlarında vəfat etdiyi yazılır. "Aşıq Ələsgər" kitabının birinci nəşrində (1934) aşığın "1926-cı ilin baharında, təqribən 90 yaşında ikən" öldüyü, həmin kitabın nisbətən dolğun və dəqiqləşdirilmiş üçüncü nəşrində (1937) isə Ələsgərin "təqribən 100-105 yaşlarında" dünyasını dəyişdiyi yazılırdı.

Ötən əsrin 30-cu illərində təkcə əsərləri toplanmamış, ustad sənətkar və onun yaradıcılığı haqqında araşdırma xarakterli bir neçə məqalə də yazılmışdır. Onlardan bəzilərinin müəllifi elə H.Əlizadə idi. "Ədəbiyyat qəzeti"nin 12 aprel 1935-ci il sayında dərc olunan "Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı haqqında" sərəlvhəli, həcməçə kiçik olmayan məqalədə folklorçu yazıda sənətkarın bir neçə şeirini,

özel olaraq "Dağlar" qoşmasını təhlil etmişdir. Lakin, qeyd edək ki, orada dövrün siyasi ab-havasından qaynaqlanan qorxu və xofun təsiri ilə vulqar-sosioqologist mövqeyə meyl etmiş folklorşünas bəzi fikirlərində qeyri-obyektiv görünür. "Dağlar"ın ideya-məzmunundan bəhs edərkən məsələyə sinfi münasibət mövqeyindən yanaşmış onu ifrat dərəcədə qabardan məqalə müəllifi, Aşıq Ələsgər kimi kimini qələmə verir. O yazırdı: "Bolluca bəxşəyş toplayan aşığın həyatı gözəl keçir. Aşıq Ələsgər bunları görür, həm dövlətliyə, həm də yoxsulların ruhunu oxşamaq, könlünü almaq lazım gəldiyini düşünür. Ona görədir ki, o bəzən özü düşünmədiyi halda sinfi mübarizənin üstünü pərdələyir:

Bahar fəslü, yaz ayları gələndə

Süsənli, sünbüllü, lalalı dağlar.

Yoxsulu, ərəbabı, şahı, gədanı

Tutmaz bir-birindən aralı dağlar." (7)

Əslində, şeirin bu bəndində Ələsgər demək istəmişdir ki, təbiətdən ötrü dağlar üçün hamı birdir: istər varlı ol, istərsə kasıb. Vüqar rəmzi dağlar öz sinəsində, ondan car olan bulaqların ətrafında, ətəklərindəki yaylaqlarda kasıba da qucaq açır, öz nemətlərindən onlara da pay bəxş edir. Ancaq nədənsə, folklorşünas şeirdən bunun əksi olan nəticəni çıxarmışdır: "Aşıq Ələsgər beləliklə şah və gədanı bir araya götürür, onları bir-birindən "aralı"-fərqli tutmayır, yoxsulla ərəbab arasındakı sinfi ziddiyyəti görməyir".

Təəccüb etməyə bilmərsən, belə çıxır ki, dağlar da sinfi mövqeyə göstərməli imiş. Lakin belə yanaşma mürəkkəb 30-cu illərin acı siyasi diqqəti səbəbi ilə bağlıdır ki, o illərdə hər gün, hər addımda rastlaşa bilərdin.

O ağır illərdə Aşıq Ələsgər yaradıcılığına düzgün qiymət verənlərdən biri H.Mehdi olmuşdur. İstedadlı yazıçı və tənqidçi "Böyük aşıq" məqaləsində (7; 5 aprel, 1938-ci il) yazırdı ki, Azərbaycan aşıqları içərisində ən görkəmli yeri Aşıq Ələsgər tutur. Bir əsrdən artıq yaşamış bu böyük sənətkarı Vaqif və Vidadi kimi sənətkarlarla müqayisə etmək olar. Ələsgərin qoşmaları, təcnisləri, doqdaqdöyməzləri, həcvləri və başqa şeirləri istər məzmun, istərsə də formaca çox zəngin və rəngarəngdir. Təsədüfi deyildir ki, bütün sonrakı aşıqlar bu xalq ustadını özlərinə müəllim hesab edirlər (Yenə orada).

Aşığa layiq olduğu qiyməti verən müəllif sənətkar haqqında görün nə yazır: "Dünya filoloqlarının estetik görüşlərindən tamamilə xəbərsiz olan bu böyük sənətkarın özünəməxsus müəyyən ədəbi kodleksləri vardır. Görün o, aşıqlardan nə tələb edir:

Xalq həqiqətdən mətləb qandıra,

Şeytani öldürüb nəfsin yandıra,

El içində pak otura, pak dura,

Dahısınca xoş sədəli görəkdir -

deyə Ələsgər aşıqdan hər cəhətdən nümunə yüksək bir şəxsiyyət olmağı tələb edir".

Aşıq Ələsgər yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləri hansılardır? - sualına H.Mehdi belə cavab verir: "O hər şeydən əvvəl lirikdir: Alimə görə aşığın lirikasında dərin bir məhəbbət kök salmışdır. Ələsgər qoca yaşlarında belə, həyatı sevmiş, gözəlliyi həssaslıqla duymuş və quymələndirmiş, dünyanın iztirablarından bədbin olmamışdır. Azad sevgi, azad məhəbbət böyük aşığın başlıca motivlərindən biri olmuşdur". Tənqidçi çox doğru qeyd edirdi ki, Ələsgərin lirikası "ona görə qüvvətli, dərinidir ki, o realistikdir" (Yenə orada).

(Davamı 2-ci səhifədə)

AŞIĞ ƏLƏSGƏR İRSİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ TARİXİNDƏN

(Əvvəlki 1-ci səhifədə)

Ustad aşığın poetik yaradıcılığının bütün əsas cəhətlərini bir-bir təhlil edən istedadlı ədəbiyyatşünas öz fikir və təzislərini el nəğməkarından götürüdü tipik və rəngarəng nümunələrlə yekunlaşdırır və möhkəmləndirir. Müəllif araşdırmasında Ələsgərin lirik şeirlərində yalnız bir tərənnümçü olaraq qalmadığını, onlarda epik səhnələrdə sənətkarlıqla verdiyi, az sözlə canlı və geniş mənalı yaratdığı yazırdı. Mehdi müəllimin başqa bir fikri də doğru və maraqlı görünür. Onun fikrincə, Ələsgər yaradıcılığının gücü, qüdrəti, onun xalq tərəfindən çox sevilməsində və bulaq suyu kimi içilməsindədir. Bu da "ona görədir ki, "Ələsgərin məharəti, sənətkarlığı, hər şeydən əvvəl, xalqın canlı təfəkkürünə, obrazlı ifadələrinə və müqayisələrinə əsaslanır" (Yenə orada). Ədəbiyyatşünas, Ələsgər şeirinin Azərbaycan xalq poeziyasının qızıl fondunda layiqli yer tutmasını aşığın üslubunun hər cəhətdən xalqa bağlı olması ilə əlaqələndirir. Usatdın poetik dünyası xalq poeziyası ənənələri ilə bir xətt üzərində inkişaf etdiyi üçün bu rabitə qırılmaz və sarsılmazdır.

Ələsgərin poetik dünyasının sirlirinə və möcüzəli gözəlliyinə tam vaqif olan tənqidçi deyirdi ki, "xalq dilinin ən gözəl xüsusiyyətlərini bilən, bu dili bəzən yüksək bir şeir səviyyəsinə qaldıran Aşıq Ələsgərdə müəyyən bir fikir ifadə etməyən, süni misralara rast gələ bilməzsiniz. Bu, əlbəttə, Aşıq Ələsgərin çox bilikli, bacarıqlı xalqı ilə yaxından bağlı bir ədəbi şəxsiyyət olduğuna aydın göstərir" (Yenə orada)

M.Hüseyn Ələsgərə həsr etdiyi qiymətli bu məqaləsində aşığın ictimai motivli, zəmanədən şikayətli xarakterli şeirlərinə də münasibət bildirmiş, onlardan bəzilərinə təhlilə cəlb etmişdir. Orada sənətkarın "Görmədim" və "Olmaz" rədifli şeirləri misal gətirilərək qeyd edilir ki, Ələsgərin yaradıcılığı dərin ictimai köklərə əsaslanır. Məsələn, Hümmət Əlizadənin yan keçdiyi bir məsələni nəzərdən qaçırmayan H.Mehdi qeyd edirdi ki, cəsarətli Ələsgər mübaruz ruhlu şeirlərini satıra səviyyəsinə qədər yüksəltmişdir. Məqalədə xüsusi vurğulanırdı ki, "sənətkarın ağzında təkəzə gözəllər təriflənməmiş, bəlkə bununla yanaşı olaraq, xalqın canına darayış parazitlər, iküzülülər, namussuzlar, bəylər və mollalar döyülmüşdür".

Yekunda H.Mehdi belə bir sual qoyur ki, Ələsgərdən öyrənmək olarmı? - Ritorik suala belə cavab verir ki, bu günkü sovet şeirimiz bu böyük aşıqdan çox şey öyrənməlidir. Xalqımızın sevimli, böyük şairi S.Vurğun da 1934-cü ildə yazdığı "Oktyabr və Azərbaycan ədəbiyyatı" adlı məqaləsində ustad Ələsgərin yaradıcılığında danışıq, onun sənətkarlığından öyrənməyi öz müasirlərinə tövsiyə etmişdir (8).

Keçən əsrin otuzuncu illərində aşıq yaradıcılığı ilə bağlı yazılmış bir sıra digər məqalələrdə də Aşıq Ələsgərdən az-çox söz açılmış və ustadın şeirlərinə isnad edilmişdir. Azərbaycan aşıqlarının I və II qurultaylarında edilmiş məruzə və çıxışlarda sənətkarın adı ehtiramla yad edilmiş və yaradıcılığında da söz açılmışdır. İkinci cahan müharibəsinə qədər dövrü mətbuatda dərc edilən aşıq yaradıcılığına həsr olunmuş yazılardan burada bəzilərinin adlarını və mənbələrini qeyd etmək, bircə, kifayət edər: Ə.Hidayət "Folklor haqqında bir neçə söz". (7, 22 dekabr 1934); H.Əlizadə. "El şeirləri haqqında", (7, 3 sentyabr,

1936); H.Arashlı. "Aşıq poeziyası və klassiklər". (7, 17 mart 1938); Ə.Abbasov. "Aşıq poeziyası", (9, 11 mart, 1938); Bülbül. "Azərbaycan aşıq yaradıcılığı: - (7, 24 mart 1938); O.Qurbanov (Sarivəlli). İki məqalə: "Azərbaycan revolyusion xalq poeziyası". (7, 17 mart 1938); və "İki söz". (7, 11 noyabr 1940); Y.Şirvan. "Aşıq yaradıcılığı haqqında bir neçə söz". - (7, 1 noyabr, 1939); Y.Şirvan. "Hümmət Əlizadə folklorçu". - (7, 1 noyabr, 1939; C.Cahanbaxş. Azərbaycan aşıq poeziyası (10, səh.88-119);

H.Əlizadənin üçüncü nəşrində sonra, mətbuatda nə məktəb dərslərində getmiş təkəzə şeirləri nəzərə alınmazsa, Ələsgər şeirləri iyirmi ilə yaxın zaman ərzində demək olar ki, nəşr olunmuşdur. Yalnız 1956-cı ildə ustadın nəvəsi İslam Ələsgərovun toplayıb tərtib etdiyi "Aşıq Ələsgər. Şeirlər" kitabı

"Azərnəşr" tərəfindən nəşr edilir. Bu kitabda əvvəlki nəşrlərdə getmiş bir sıra şeirlərlə yanaşı yeni toplanmış şeirlər də yer almaqda idi. Nəşrin tərtibçisi tərəfindən müəyyən təshihlər aparılmış, aşığın əvvəl çıxmış bəzi şeirlərinin mətnlərində uyğun bilinən düzəlişlər də edilmişdir.

1963-cü ildə isə AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat institutu tərəfindən Ə.Axundov və M.Təhmasibin tərtibatı, H.Arashlının redaktorluğu ilə sənətkarın irsinin ilk akademik nəşri reallaşır. Beş yüz səhifəlik kitabda Ələsgərin öldə olan poetik külliyyatı ilk dəfə ön doğru prinsip əsasında tərtiblənməyə qapılmışdır. Şeirlər şəkli forma və məzmun baxımından təsnif edilərək qruplaşdırılmışdır. Əslində bu ənənə H.Əlizadə ilə başlanmış, 56-cı il nəşrində də müəyyən qədər ona əməl olunmuşdur. 1963-cü il nəşrində isə bu daha elmi və professional tərdə edilmişdir. Kitaba salınmış şeirlərin qruplaşdırılması və düzülüşü şeir şekillərinə (janr formasına) görə aparılmışdır: Gəraylılar; Qoşmalar; Ustadaş; və şikayətnamələr; Həcv və hərbəzorbalar; Qıfıləndlər; Deyişmələr; Qoşayarpaq qoşma; Qoşma-müstəzad; Təcnislar; Dildönməz; Divanilər; Qəzəllər; Aşıq Ələsgər haqqında deyilməyən şeirlər; Rəvayətlər və ən sonda Aşıq Ələsgərin həyatı haqqında...

Bölmələrdəki şeirlər də rədiflərin ilk hərfinə görə əlifba sırası ilə düzülüşdür. Bu prinsipə sonrakı nəşrlərdə də, demək olar, tam əməl olunmuşdur.

1971-ci ildə Azərbaycan xalqı ustadın 150 illik yubileyini keçirməyə hazırlaşır. Lakin yubiley tədbiri 1972-ci ilin yayında baş tutur. Yüksək soviyyədə keçirilən yubiley yığıncağına qədər Ələsgərin ikicildliyi "Elm" nəşriyyatı tərəfindən

böyük tirajla çap olunur (11). M.H.Təhmasibin 1971-ci ildə mətbuatda çıxmış "Gözəllik nəğmələri" adlı məqaləsi "ön söz" yerində nəşrə daxil edilmişdir.

Buna qədər və bundan sonra işiq üzü görün "Aşıqlar" toplularında (1957; 1960; 1970; 2005 və s.) müxtəlif həcmli seçilmiş aşıq şeirlərindən ibarət nəşrlərdə, habelə Aşıq Ələsgər adı ilə buraxılan fərqli nəşrlərdə sənətkarın müxtəlif şeirləri çap olunaraq fərqli yaş qruplarından olan oxuculara çatdırılmışdır.

Elmi-ədəbi ictimaiyyət tərəfindən ustad el nəğməkarının yaradıcılığına yüksək qiymət verilmiş, onun haqqında xeyli maraqlı yazılar yazılmışdır. Belə yazılarda əlli-altmışıncı illərdə, daha çox sonrakı onilliklərdə mətbuatda sıx rast gəlmək olur.

Sənətkarın 150 illik yubileyi münasibəti ilə elmi-nəzəri məzmunlu, habelə şeir mətninin təhlili, məlumat və publisistik xarakterli çoxsaylı yazılar yazıldı. Onların içərisində elminiz üçün çox əhəmiyyətli olan, mədəniyyətimizin zənginliyini sübut edən məqalələr də az olmamışdır. Aşığa həsr edilmiş yazılar onun 175, 190 illik yubileyi münasibəti ilə də dövrü mətbuat səhifələrində bəzən və onları oxunaqlı etmişdir.

Belə məqalələrdə daha çox diqqətəşayanları burada göstərə bilərik: Ə.Axundov. Aşıq Ələsgər Ədəbiyyat qəzeti, 1951, 6 iyul; Sarivəlli O.Ustad aşıq, qüdrətli şair Azərbaycan jurnalı -1955, №10, səh.109-115; H.Arashlı. Aşıq Ələsgər Aşıq yaradıcılığı. Bakı, 1960. Səh.87-90; İ.Ələsgərov Aşıq Ələsgər yaradıcılığının bədii xüsusiyyətlərinə dair Ədəbiyyat və incəsənət 1967, 19 avqust; M.Hökimov. Saz və söz ustası Ədəbiyyat və incəsənət. 1967, 21 oktyabr; H.Hüseynzadə (H.Arif). Bir şeir və onunla bağlı rəvayət Elm və həyat. 1968, №8, səh.18-20; A.Abdulla, El şairinin haqq səsi Mədəni-maarif işi. 1971, №3, səh.13-15; A.Abdulla. Göyçə gündəliyi Ulduz, 1971, №7, səh.26-31; Ə.Axundov. Aşıq Ələsgər sənəti Azərbaycan.1971, №12, səh.132-135; İ.Ələsgərov. Aşıq Ələsgər sənətkarlığının bəzi xüsusiyyətləri ADU-nun elmi əsərləri: Dil və ədəbiyyat seriyası, 1971, №1, səh.59-65; E.Əlibəyazadə. Aşıq Ələsgərin qafiyə zənciri Ulduz. 1971, №9 s.36-38.

Belə məqalələrin sayı onlarla, bəlkə daha çoxdur. Onların hamısını gözdən keçirmək, bir məqalədə onların hamısını haqqında söz deyib münasibət bildirmək imkan xaricindədir. Yalnız Aşıq Ələsgər şəxsiyyətinə və yaradıcılığına kifayət qədər aydınlıq gətirən bəzi məqalələrə çox qısa nəzər salmaq borc bildik.

Aşıq yaradıcılığı, o cümlədən Ələsgər poeziyası M.H.Təhmasibin elmi fəaliyyətinin obyektləri içərisində məxsusi yer tuturdu. Aşıq şeirlərindən ibarət toplulara ustad aşığın poetik irsinin nəşrlərinə yazdığı "Ön söz"lər, redaktor rəyləri, eləcə də qəzet və jurnallarda dərc etdiyi ayrı-ayrı məqalələrin hər biri elmi-nəzəri aspektdə mühüm dəyər kəsb edir. Alimin aşığa həsr etdiyi məqalələr, əsasən, sənətkarın 150 illik yubileyi dövründə yazılmışdır. Onlardan birincisi yubiley əfəsinə dərc edilmiş "Bizim Ələsgər" (13) adlandı. Bir qədər sonra ikinci - "Ələsgərin dastan yaradıcılığı" məqaləsini (14) həmin mətbuat orqanında dərc etdirən alim bunun ardınca da "Azərbaycan" jurnalında "Gözəllik nəğmələri" (15, 1971 №10, səh.176-187) məqaləsini çap etdirir. Elə o günlərdə onun "Pak məhəbbət aşıqı" (16) adlı di-

gər bir məqaləsi də qəzetdə işiq üzü görünür. Yubiley tədbirinin keçirildiyi 1972-ci ildə folklorşünas sənətkara həsr etdiyi daha bir neçə məqaləsini mətbuatda dərc etdirir: "Bir ömür, dörd dövr"(2); "Xalq nəğmələri" (17); "Qüdrətli xalq nəğmələri"(18); "Yüz ölç, bir biç" (19) və s.

Qeyd edək ki, M.Təhmasibin Ələsgərə həsr etdiyi yazıların böyük əksəriyyəti tədqiqat xarakterlidir. Məsələn məqalələrin birində aşığın dastana və dastan yaradıcılığına münasibəti çözülmüşdür. Digər - "Bir ömür, dörd dövr" məqaləsində alim Ələsgər ömrünü, aşığın həyat-yaradıcılığını, aralarında hədd çəkməmək şərti ilə dörd dövrə bölməyin və əsərlərini də bu prizmadan gözdən keçirib dəyərləndirməyin mümkünliyini göstərirdi. Birinci dövr Ələsgərin uşaqlıq və gənclik illəridir (1846-cı ilə qədər), ikinci 25 yaşlarından 40-a qədər (1861), üçüncü dövr 80-85 yaşlarına qədər (1861-1901-5-ci illər), nəhayət şərti bölgünün sonuncu dövrü ustadın həyatının, haradasa, son iyirmi ilini əhatə edir- Təhmasibə görə. Alim tərəfindən çıxarılan məntiqi nəticələr oxucunu tam qane edir - desək yanılmaq.

Elmi yaradıcılığında Aşıq Ələsgərə kifayət qədər yer ayırmış folklorşünaslardan biri də Sədnik Paşayev idi. Alim əsərlərinin birində aşığın şeirlərinin mövzu dairəsinə görə çeşidləmiş, onları üç qismə ayırmağın doğru olacağını bildirmişdir. O yazırdı: "Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı çoxşaxəli, çoxtərkipli və çoxcəhətli. Onun şeirlərini mövzu əhatəsinə və məzmun prinsipinə görə, əsasən üç qrupa ayırmaq olar:

1. Qüdrətdən sənərlə qalalı dağların tərənnümü (təbiət təsvirləri);
2. Gözəllərin vəsfi (lirik aşıqanə motivlər);
3. İctimai məzmunlu şeirlər (sosial-siyasi motivlər)" (20, 61).

Bir sözlə, Azərbaycan aşıqlığının zirvəsində dayanan bu günə qədər azman el sənətkarına monoqrafiyalar həsr olunmuş, haqqında çox sayda məqalələr dərc edilmiş, sənəti ilə bağlı dissertasiyalar işlənilmiş müdafiə edilmişdir. Aşıq sənətinin inkişafı, yaradıcı aşıqların bədii irsinin öyrənilməsi məsələsindən danışıq Azərbaycan Aşıqlar Birliyinə son illərdəki fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazım gəlir. Birliyin son illər reallaşdırdığı nəfis və fundamental nəşrlər həmin fəaliyyətin, milli qeyrətə söykənən məqsədyönlü çalışmaları bariz göstəriciləridir. Məsələn, Birliyin sədri, görkəmli alim M.Qasımlının "Ozan-aşıq ensiklopediyası" yaratmaq ideyası özlüyündə çox böyük, həyata keçirilməsi isə olduqca gərgin zəhmət tələb edən bir təşəbbüs idi. Məhərrəm müəllimin bu möhtəşəm layihəsinin reallaşması üçün ozan-aşıq irisini çox yaxşı bilən, özü kimi cəfəq bir həmkara - aşıqşünasa ehtiyac var idi. O belə bir alimə yaxşı tanıyırdı. O, filologiya elmləri doktoru, professor Mahmud Allahmanlı idi.

Bir neçə illik gərgin elmi-praktik əmək fəaliyyəti nəticəsində ideya başa vardı. Aşıqlar Birliyi iki cilddən ibarət uğurlu bir layihəni - "Ozan-aşıq ensiklopediyası" (21) uğurla həyata keçirdi. Ensiklopediyada görkəmli Azərbaycan aşıqı Ələsgərə bağlı verilmiş cəhəklə yanaşı fərqli məsələlərdən bəhs edilərkən sənətkarın adının tez-tez çəkildiyinin və yaradıcılıq nümunələrinə müraciət edildiyinin şahidi oluruq.

(Davamı 3-cü səhifədə)

AŞIQ ƏLƏSGƏR İRSİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ TARİXİNDƏN

(Əvvəli 2-ci səhifədə)

Birliyin daha bir neçə nəfis tərtibatlı nəşrini xatırlatmaq istəyirəm. Bunlardan biri “Aşiq gözəlləmələri” (22) adlı nəşrdir. Kitabda yüzə yaxın aşığın gözəlləmə və tərifnamələrindən nümunələr toplanmışdır. Ən çox yer Ələsgər gözəlləmələrinə verilmişdir. Sənətkarın 26 ədəd gözəlləməsi orada yer almışdır.

Digər kitab ustad aşıqlarımızın ustadnamələri və poetik öyüdlərinin yer aldığı “Ustad nəfəsli saz-söz ərməğanı” (23) adlı kitabdır. Bu topluya da yüzə qədər ustadın şeirləri daxildir. Təkcə Ələsgərin 21 ədəd öyüdnaməsi kitab vasitəsilə oxuculara təqdim olunur.

Aşıqlar Birliyinin sənətin təbliği istiqamətində gördüyü olduqca əhəmiyyətli işlərdən biri də “Aşiq Ələsgərlə bağlı dastan rəvayətlər” (24) adlı çox maraqlı bir kitabın nəşri və oxucuların sərəncamına verilməsidir.

Respublikamızın iki görkəmli aliminin işbirliyi sayəsində ərsəyə gələn bu və ya digər qiymətli kitabların dəyərləri bir də ona görə böyükdür ki, alimlər müştərək olaraq nəşrlərin hər birinə mühüm elmi əhəmiyyətə malik “Ön söz”lər yazmış, arxaik və məhəlli sözlərin lüğətini tərtib etmiş, poetik nümunələr, onların yaranma məqamı və ünvanları haqqında gərəqli şərhlər vermişlər.

Aşiq Ələsgər irsinin öyrənilməsi bu gün də davam edir. Sənətkarın 200 illik yubileyi münasibəti ilə ölkə prezidenti İ.Əliyevin imzaladığı məlum sərəncam bu işə əlavə stimül vermişdir.